

Értékteremtő könyvtár- és információtudomány

A könyvtáros szakma kiemelkedően fontos eseménye az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Könyvtár- és Információtudományi Intézete és a Könyvtártudományi Doktori Programja által két-évenként szervezett Valóságos könyvtár – könyvtári valóság (VKKV) című konferencia. 2019. november 26–27. között negyedik alkalommal került sor a tanácskozásra, ezúttal is a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) által indított Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében. Az országos és a határokon túli események mottója az Értékteremtő tudomány volt. Jelen recenzióban a konferencia alapján készült, 2021-ben megjelent tanulmánykötetet ismertetjük.

Bár a kétnapos programot mindvégig széles körű figyelem kísérte, a korábbi gyakorlatnak [1, 2] megfelelően az elhangzott előadásokból ezúttal is tanulmánykötet készült [3] – lehetőséget biztosítva minden érdeklődő számára, hogy ilyen módon részese legyen az eseménynek. A lektorált kötet a köszöntőkkel együtt csaknem 50 tanulmányt, írást tartalmaz tematikus elrendezésben. A köszöntő beszédek követően a *Tudósok az értékteremtő könyvtárakról* című fejezetben az egyetem Bölcsészettudományi Karának két oktatója, Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár és Vida Tivadar régész, egyetemi tanár, az MTA doktora személyes hangú írása olvasható a szerzők könyvekhez, könyvtárakhoz fűződő kapcsolatáról. Balázs Géza a technológiai és kulturális paradigmaváltás kapcsán azt elemzi, hogy mindez milyen hatást gyakorolt a társadalmi szerveződésekre, a kultúrára, a gondolkodásra, a könyvekhez való kapcsolatunkra. Vida Tivadar írásából kirajzolódik, hogy segítették őt a különböző könyvtárak a pályaválasztásban, később az egyetemi tanulmányaiban, majd kutatóként a munkájában: ír a Marcal folyó mentén fekvő Külsővat község könyvtáráról, a nagy budapesti könyvtárakról és külföldi szakkönyvtárakról, de említést tesz a digitalizáció előrehaladásával párhuzamosan kialakult új könyvtárhatalmi formákról is.

A folyamatban lévő kutatások, eredmények bemutatása mellett ezúttal kiemelt helyet kap a könyvben a magyarországi felsőfokú könyvtárosképzés

történetének bemutatása, tekintve, hogy a képzés elindulásának és az ELTE Könyvtártudományi Tanszék alapításának 70. évfordulójáról való emlékezést is szolgálja a kötet. 1949-ben jelent meg az a kormányrendelet, melynek értelmében megkezdődhetett a könyvtárosok, a levéltárosok és a muzeológusok egyetemi szintű képzése a Pázmány Péter (1950 szeptemberétől Eötvös Loránd) Tudományegyetemen. A megemlékezésekben, a képzés történetét összefoglaló tanulmányokban a tanszék legendás oktatóinak, egykori tanszékvezetőinek (Varjas Béla, Haraszthy Gyula, Szauder József, Nagy Miklós, Kovács Máté, Kiss István, Babiczky Béla, Dán Róbert, Fülöp Géza, Voit Krisztina és Sebestyén György) nevéhez fűződő eredményeket, munkásságuk fontosabb állomásait összegző írások alapozzák meg az intézet jelen helyzetét, útkereséseit, innovatív módszereit, sikereit és jövőbeni terveit elemző értekezéseket. Kiszl Péter, a Könyvtár- és Információtudományi Intézet jelenlegi igazgatója tanulmányában [4] kiemeli, hogy (Magyarországon egyedülálló módon) az intézményben lehetőség van végzettséget szerezni valamennyi felsőfokú képzési formában: alapképzésben, mesterképzésben, osztatlan tanárképzésben és doktori képzésben. A főbb feladatokat – amelyek talán a szerző szakmai programjának is tekinthetők – az alábbiak szerint fogalmazza meg: „... a legkorszerűbb informatikai berendezések és technológiák alkalmazása, azok fenntartása és működtetése, a hazai és a nemzetközi külső szak-

értők időszakos bevonása, a tananyagok állandó korszerűsítése, a hazai és a nemzetközi szakmai együttműködések még erőteljesebb fellendítése, a szakmai gyakorlatok rendszerének újradefiniálása, összhangban a külföldi trendekkel és a hazai könyvtári stratégiai törekvésekkel ...” [5].

Fontos megjegyezni, hogy az intézet a kötet megjelenésének időpontjában már hozzávetőleg 20 magyarországi könyvtárral, gyűjteménnyel, egyéb intézménnyel kötött együttműködési megállapodást. A partnerek között fővárosi és vidéki szervezetek egyaránt szerepelnek, például az Országos Széchényi Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Audiovizuális Archivum, az Országgyűlési Könyvtár, a Ráday Könyvtár, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, illetve a kecskeméti Katona József Könyvtár és a pécsi Csorba Győző Könyvtár. A partnerség kétoldalú üzleti kapcsolatként értelmezhető: a hallgatók konzultációs lehetőséget kaphatnak szakdolgozatok, szemináriumi és tudományos diákköri dolgozatok megírásához, lehetőségük van a könyvtárosképzésben tanultak gyakorlati alkalmazására, ugyanakkor az intézmények munkatársai bekapcsolódhatnak a kijelölt tantárgyak oktatásába, az együttműködő felek közreműködhetnek egymás szakmai rendezvényeinek megszervezésében, előadóként, szervezőként, illetve a kapcsolódó kiadványok közreadásában. A gyakorlólhelyek szempontjából rendkívül előnyös, hogy az egyetemi hallgatók, akik náluk szereznek munkahelyi tapasztalatot, egyúttal a szakmai utánpótlást is biztosíthatják.

A képzés történetét feldolgozó tanulmányokat jól kiegészítik és egyben színesítik az egykori könyvtáros hallgatók személyes hangú visszaemlékezései. Minthogy az egyetemi éveik különböző időszakokra estek (van, aki az 50-es években, a 60-as években vagy a későbbi évtizedek során folytatott felsőfokú tanulmányokat a szakon), ezekből a narratívákból egy egészen sajátos kép rajzolódik ki. A szövegeket olvasva, nem feltétlenül egyeznek meg minden pontjukon a történelmi kutatások eredményeivel, néhol meg épp kiegészítik azokat egy-egy személyesnek tűnő, ám a történetiség szempontjából mégis fontos mozzanattal. A tudományos szövegek és az egyéni elbeszélések egymásba fonódva közvetítenek hiteles

információt az adott korról, az egyetemi képzésről, a tanszék életéről. *Katsányi Sándor* írja: „Mi két szakosak voltunk, az utánunk következők már csak egy. De nem csak a másik szakot vették el tőlük, az elképzelt jövő is mind egysíkúbbá vált. Ők nálunk sokkal jobb könyvtáros tanulók lettek. Csak egy év választott el tőlük, de abban az időben egy év felért egy évtizeddel, ami a változásokat és a tapasztalatokat illeti. Ha majd megírják az egyetemi könyvtárosképzés történetét, remélem, hogy nem csak a tananyagként leadott szakmai ismereteket fogják számba venni, hanem az egyes generációk tanárainak és hallgatóinak álmait, vágyait és küzdelmeit, és mindazt a nehezen megfogalmazható, de mindennél fontosabb többletet, amit a mi generációnk Varjas Béla tanszékétől kapott.” [6]

A *Képzésünkről* című fejezet méltó lezárása az a bibliográfia, mely *Tószegi Zsuzsanna*, *Kiszl Péter* és *Zsömle Viktor* összeállításában jelent meg és az egyetemen folyó könyvtárosképzés hét évtizedének válogatott írásait tartalmazza három fejezetbe rendezve. [7] Az *Intézet, illetve a Tanszék kiadásában megjelent művek* rész 13 kiadvány adatait közli, Az *ELTE könyvtárosképzésével kapcsolatos közlemények az 1947 és 2020 között megjelent írások válogatását* tartalmazza. A legkorábbi évben regisztrált tanulmány *Varjas Béla* nevéhez fűződik, amellyel az egyetemi könyvtárosképzés megalapozását kívánta szolgálni: „A könyvtárosképzés végleges megoldását nálunk sem tudom másként elképzelni, mint a budapesti bölcsészettudományi karon szervezett Könyvtártudományi Intézet felállításával. Ez az intézet — megfelelő magántanári és előadói segédlettel — el tudná látni a hivatásos tudományoskönyvtárosok, valamint nem tudományos képesítésű segédszemélyzet és könyvtárkezelők képzését.” [8] Az írás azonban nyomtatásban sosem jelent meg, tekintve, hogy a publikálás helyéül választott Magyar Könyvszemle 1947 és 1954 között szünetelt. Szerencsére a korrektúrapéldány fennmaradt, így a digitalizált változat az Elektronikus Periodika Adatbázisban elérhető. A *Perszonália* fejezetben bőséges irodalom található a tanszék egykori oktatói közül például *Fülöp Gézaról*, *Kovács Mátéről*, *Kóhalmi Béláról*, *Sebestyén Györgyről* és *Szentmihályi Jánosról*, a mai oktatók közül pedig *Barátné Hajdu Ágnesről* és *Kiszl Péterről*. Az első két fejezet fő rendezője az időrend

– a kézenfekvőbb történeti sorrend helyett a legfrissebb írásoktól a legkorábbi megjelenésűek felé haladva. A harmadik rész betűrendben közli az irodalmat, ezen belül szintén fordított időrendben követik egymást az egyes tételek.

Az intézet oktatóinak kutatásait bemutató fejezet összesen tíz publikációt tartalmaz. Témájuk rendkívül szerteágazó, tükrözve a tanszékeken folyó képzés sokszínűségét: olvashatók tanulmányok például a könyvtártörténet és a művelődéstörténet témaköréből, a könyvtári munkafolyamatok (például a dokumentumleírás) területén zajló paradigmaváltásról, a könyvtárak szerepének átalakulásáról és a velük szemben támasztott követelmények módosulásairól. Ezek a trendek alapvetően meghatározzák a könyvtárépületekkel szemben megfogalmazható elvárásokat is. *Barátné Hajdu Ágnes* tanszékvezető egyetemi tanár dolgozatában az alábbiakban foglalja össze a modern épületek főbb ismérveit: „... impozáns, és térbe illeszkedő épület; látványos megjelenés mellett gazdaságos üzemeltetés (színek, pergolaszerű borítás, természetes megvilágítás, árnyékolás, zöld könyvtári elvek megjelenése); elkülönülő funkcionális, variálható terek, átlátható szerkezet, a tájékozódást segítő felépítés, modern IKT technológiára alapuló szolgáltatások; kényelmes belső terek, színekben gazdag és esztétikus bútorok; a helyi identitást motiváló elemek.” [9] Ugyanakkor maga az épület a fizikai tereivel, az adott településen belüli elhelyezkedésével, esztétikai hatásával „... nagyban befolyásolja a benne működő intézmények szolgáltatásait, lehetőségeit és az ott folyó munka színvonalát is.” [10]

A könyvtárak egyik fontos küldetése, hogy az információhoz való hozzájutást a potenciális olvasók, használók lehetőleg szélesebb köre számára biztosítsák. Mindennek egyik elengedhetetlen feltétele, hogy a leendő, illetve a gyakorló könyvtárosok tisztában legyenek azokkal a módszerekkel, ismeretekkel, amelyek a speciális igényű könyvtárhasználókkal történő foglalkozások során szükségesek. Ehhez a csoporthoz tartozhatnak például az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyek, a mozgáskorlátozottak, a figyelem-, vagy magatartásszabályozási zavarral küzdők, az autizmuspektrum zavarban érintettek. A kötetben a speciális felhasználói csoportoknak nyúj-

tandó könyvtári szolgáltatások bemutatásával két tanulmány is foglalkozik: *Németh Katalin* egyetemi adjunktus, az intézet oktatásfelelőse azt elemzi írásában [11], hogy az autizmusban érintett személyek igényeinek figyelembevételével hogy lehet megfelelően kialakítani a könyvtári tereket, és az optimális fizikai környezet megteremtése mellett miért van fontos szerepe a humánerőforrásnak. Jó példával szolgálhatnak az egyes nonprofit intézmények vagy akár áruházak kezdeményezései, ugyanakkor a külföldi példák mellett már magyarországi könyvtárakban is léteznek figyelemre méltó, jó gyakorlatok. A másik írás [12] arra keresi a választ, hogy a gyengénlátók megtalálják-e az online könyvtári katalógusokban a számukra szükséges információt, illetve, hogy a keresés során milyen akadályokba ütköznek. A szerző, *Kosztjáné Mátrai Rita* oktató ebből a szempontból vizsgálja néhány könyvtári OPAC (a Qulto, a Szikla, az ALEPH, a Corvina és a MOKKA katalógus) alkalmasságát. A tesztelés alapjául a nemzetközi webes szabvány által lefektetett alapelvek szolgálnak, melyek közül hangsúlyosan a gyengénlátókat érintő paraméterekre fókuszál. A tapasztalatokat summázva egyúttal összegyűjti mindazokat a tényezőket, amelyek biztosíthatják e csoport számára is a könyvtári katalógusok eredményesebb használatát.

A tanulmánykötet záró fejezete a doktorandusz hallgatók kutatásainak eredményeit bemutató írásokat tartalmazza: összesen nyolc publikáció kap itt helyet. Dolgozataikban a hazai és a nemzetközi trendek tükröződnek, témáik között szerepel például a mesterséges intelligencián alapuló chatbot könyvtári alkalmazásának vizsgálata, az okoskönyvtár lehetséges szolgáltatásainak bemutatása, a digitalizációs munkafolyamatok hatékony bevezetése és az ezzel összefüggő szervezeti változások, Magyarország és a Holland Királyság digitalizációs stratégiájának összevetése, a könyvtárak szerepe a digitális adataink hosszútávú megőrzésében, az egyes integrált könyvtári rendszerek archiválási és adatórzési módszereinek áttekintése, a felsőoktatás (különösen a bölcsészettudományi képzés) és a céges szektor közötti információ- és tudásáramlási folyamatok vizsgálata, a köz- és iskolai könyvtárak lehetséges oktatási tevékenységének elemzése.

Tóvári Judit, az Eszterházy Károly Egyetem nyugdíjas főiskolai tanára mondatai a konferencián elhangzott előadásokból összeállított tanulmánykötetbe is érvényesek: „Az értékteremtő tudományt ünnepelte 2019-ben az ország, és ünnepelte az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Könyvtár- és Információtudományi Intézete is, visszatekintve a felsőfokú könyvtárosképzés indulásának hetvenedik évfordulójára. Hét évtized törekvéseinek, új utak keresésének

hatalmas íve, digitalizáció felé mutató trendjei bontakoztak ki a kétnapos konferencia előadásaiból, műhelybeszélgetéseiből, oktatók és doktorandusz hallgatók kutatásainak beszámolóiból.” A *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság* legutóbbi, 2021-ben megjelent kötete szervesen illeszkedik a korábbi két konferenciakötettel indított sorozathoz: a kezdeményezés a Library and Information Science (LIS) tudományterületen Magyarországon egyedülálló [13].

Székelyné Török Tünde
az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Irodalom

- [1] Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2016*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2017.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2016>
- [2] Kiszl, P., Csík, T. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2018.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2018>
- [3] Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2021.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020>
- [4] Kiszl, P. *A könyvtár- és információtudomány, valamint a könyvtárosképzés válaszai a gazdasági, társadalmi és technológiai kihívásokra*, In: Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2020, p. 57–74.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020.57>
- [5] I.m. 65. p.
- [6] I.m. 135-136. p.
- [7] Tószegi, Zs., Kiszl, P., Zsömle, V. *Könyvtárosképzés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1949-2019. Válogatott bibliográfia hét évtized könyvtár- és információtudományi szakirodalmából*, In: Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2020, p. 167–200.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020.167>
- [8] Varjas, B. *Könyvtárosképzés*, Magyar Könyvszemle, LXXI/1947, p. 9-10, 1948. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00000/00021/00389/pdf/mkszle_1947korr_004-013.pdf (Utolsó elérés: 2022. 09. 30.)
- [9] Barátné Hajdu, Á. *Trendek a könyvtárépítészetben*. In: Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2020, p. 237.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020.237>
- [10] I.m. 238. p.
- [11] Németh, K. *Szimbólumokkal szimbólumok nélkül. Az autizmusbarát könyvtár*, In: Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2020, p. 317-327.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020.317>
- [12] Kosztyánné Mátrai, R. *OPAC-ok nagyító alatt. Hogyan keres egy gyengénlátó az online könyvtári katalógusokban?* In: Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2020, p. 329-339.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020.329>
- [13] Tóvári, J. *A fejezet tanulmányai elé*, In: Kiszl, P., Boda Gáborné Köntös, N. (szerk.) *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2020, p. 343.
<https://doi.org/10.21862/vkkv2020.343>